

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

משם רועה אבן ישראל

הלכה

יששכר זבולון

פרשת ויחי תשפ"א

שנה כ"ג – קובץ י"ב [תש"נ]

יד"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

פרשת ויחי

יששכר וזבולון

"זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות" (מ"ט י"ג).

"שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים בתורה, והוא שאמר משה 'שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך', זבולון יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים" (רש"י שם).

א

אם זה הסכם שותפות

הנה בדברי רש"י אלה לא מבואר אם היה ביניהם שותפות או הסכם, אלא זאת בלבד שזבולון פרנס את יששכר, אבל בדבריו בפרשת וזאת הברכה (דברים ל"ג כ"ח) מבואר דעשו שותפות ביניהם, וכך מבואר במדרש תנחומא בפרשתנו (אות י"א): "קדם זבולון ליששכר, ולמה, שזבולון עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה, עשו שותפות ביניהם שתהא פרקמטיא של זבולון ליששכר".

וגם מדברי הרמ"א (יו"ד סי' רמ"ו ס"א) מבואר דמדובר בהסכמה ותנאי שבין יששכר לזבולון, דכתב:

"ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר, אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתן לו".

אך המחבר כתב שם דמי שאינו יכול ללמוד יתן לאחרים הלומדים, והרמ"א פירש שבכך יחשב כאילו הוא יושב ולומד, ונראה שכך הבין גדר יששכר וזבולון, ומשמע מכך דאין צריך בזה כל תנאי והסכמה והמספיק צרכיהם של לומדי תורה זבולון הוא ונחשב כאילו בעצמו יושב ועוסק בתורה. אך לכאורה אפשר שכל כונתו לשכרם של תומכי תורה, ואין כונתו כלל לדין יששכר וזבולון.

יששכר וזבולון

אך מקור דברי המחבר הלא הם מדברי הטור, ובדבריו מבואר להדיא שכונתו לגדר יששכר וזבולון, דז"ל:

"ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדת הזמן יספיק לאחרים הלומדים ויחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו כמו שדרשו חכמים בפסוק 'שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך'".

הרי לן להדיא דכל המספיק צרכיהם של לומדי תורה בכלל יששכר וזבולון הוא.

אמנם בדברי הרמ"א שם מבואר, דלא מהני תנאי זה אלא על להבא דהיינו לתת לזבולון שכר על התורה שעתיד יששכר ללמוד אבל לא על לשעבר דהיינו בתורה שיששכר כבר למד, וברור שהרמ"א פירש בדרך זה את דברי הגמ' בסוטה (כ"א ע"א) שם אמרו חז"ל: "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה, בוז יבוזו לו, לא כשמעון אחי עזריה ולא כר"י דבי נשיאה אלא כהלל ושבנא". דשבנא נתן כסף להלל לחלוק עם הלל במה שכבר למד ולכן בוז יבוזו לו, וזה שכתב רש"י שם שהלל למד תורה מתוך עוני רב ורק אח"כ רצה שבנא לקנות ממנו זכויותיו, אבל עזריה פרנס את שמעון כדי שיוכל ללמוד כמבואר ברש"י זבחים (ב' ע"א), שלמד תורה ע"י אחיו, והנשיא פרנס את ר' יוחנן כדי שילמד תורה ולכן יש תוקף ושבח במעשיהם, וכ"כ רבינו ירוחם שהובא שם בבית יוסף וברמ"א כמקור הלכה זו עי"ש.

ועיין שו"ת טוב טעם ודעת להגר"ש קלוגר (ח"א סי' רי"ז) שדן במי שקנה מחבירו שכר התורה והמצוה ושוב חזר בו המוכר, והלוקח אינו חפץ לבטל המקח ולקבל את כספו בחזרה, וכתב הגר"ש ק דבוז יבוזו לו והאריך לבאר דאין תוקף להסכם זה כיון שהוא מתייחס לשעבר, וכתב בשם בנו הג"ר חיים יהודה זצ"ל שאמר בדרך רמז דמשום כך הקדים שכר זבולון ליששכר ללמוד שהזבולון צריך להקדים לפרנס את יששכר לפני תלמודו ולא להיפך, ודפח"ח.

וברש"י בסוטה (שם) כתב:

"שמעון אחי עזריה תנא הוא... ולמד תורה ע"י אחיו שהיה עוסק בפרקמטיא כדי שיחלוק בזכות לימודו של שמעון".

יששכר וזבולון

ומבואר שעזריה פרנס את ר' שמעון כדי לחלוק עמו ולא כתבו שהתנו ביניהם או שעשו שותפות, אבל ברש"י ריש זבחים כתב דעזריה נזכר לשבח כיון שפרנס את שמעון שעסק בתורה והתנו ביניהם שיהיה חלק לעזריה בשכר תלמודו של שמעון, ודו"ק בכ"ז היטב.

ב

ענין סגולי או מקח גמור

אמנם צריך ביאור ביסוד גדר מחודש זה, האם ענין סגולי בעלמא הוא וזכותו של זבולון במה שהוא ממחזיקי התורה, או שמא גדר קנין יש בו מעין גדרי מקח וממכר וזבולון נעשה שותף בשכר תלמודו של יששכר.

ונראה דבאמת מצינו בזה שתי דרכי הבנה בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים ואבאר את שתי הדרכים ממקורותיהם.

הנה בשו"ת מהר"ם אלשקר (סי' ק"א) נשאל על הסכמים שנעשים בין בני אדם לחלק ביניהם את שכר התורה והמצוות והעתיק תשובת רב האי גאון, ומשום חשיבות הדברים הנני מעתיק את כל לשון קדשו.

"עוד שאלת אם יש ממש באותן שמוכרין זכויותיהן זה לזה אם זכה הקונה או הפסיד המוכר ואם פעולה זו יש לה עיקר. תשובה, לא מצאתי מקום לדבר זה כי אם בתשובת שאלה לרבינו האי גאון ז"ל וראיתי להעתיק אותה לך ומשם תבין עקרון של דברים שאלוהו ז"ל מי שהוא נוהג להתענות שני וחמישי ובסוף אותו הזמן אמר קבול שכר התענית הזה יהיה לפלוני מתנה וכן אם יאמר מכרתי תענית זו השנה בכך וכך לפלוני וקנו קנין על זה היש מזה כלו הנאה לאותו שניתן לו כלום. וכן מי שנתן זהב על מנת שיקרא התורה ותהיה זכות הקריאה לו וכו'. תשובה, כך ראינו כי דברים אלו דברי הבל שאין לסמוך עליהם ואיך יעלה על לב כי שכרו של זה של מעשים טובים שעשה זה לזה, הלא הכתוב אומר צדקת הצדיק עליו תהיה וכן אמר ורשעת הרשע עליו תהיה. כשם שאין אדם נתפס בעוון זולתו כך אין אדם זוכה בזכות זולתו. היחשוב כי מתן שכר של מצוות דבר שישארו אדם בחיקו וילך כדי שיתן זה מתן שכרו של זה. אילו ידעו מה הוא השכר לא היה זה נותנו לזה ולא זה מקבלו מזה, וכן הוא מתן שכר כבוד ויקר שנותנים לו לצדיק על מעשיו הטובים וכתות כתות הן שהן מקבלות פני השכינה

יששכר וזבולון

ומקלסין לפניהם שבח ואומרין לו לצדיק עלה למדרגתך ועמוד במחיצתך אתה הוא שכבשת יצרך ונשאת משא המצוות ולא נטית להנאה מצויה אלא עזבת את תאותך וסבלת עול יצרך וסיגפת עצמך בראתך עתה בא וקבל שכרך ותינה מזיו השכינה כמו שאמרו חכמים מרגלא בפומיה דרב העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ולא רביה ולא משא ולא מתן ולא קנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם והם נהנין מזיו השכינה וכל אחד ואחד מעלתו לפי מעשיו כמו שכתוב ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע וגו' ומה תלמוד לומר בין עובד אלקים לאשר לא עבדו אלא כל אחד ואחד לפי עבודתו מתן שכרו וכן אמרו חכמים אמר ליה בר הה"א להלל היינו צדיק היינו עובד אלקים היינו רשע היינו שלא עבדו אמר ליה עובד אלקים ואשר לא עבדו תרווייהו צדיקי נינהו אלא אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה ואחת. אמר ליה ומשום חדא זימנא יתירא קרי בה לא עבדו אמר ליה צא ולמד משוק של חמרים עשרה פרסי בזוזא תריסר פרסי בתרי זוזא. וזה השוטה שמכר תעניתו אכלא כלבא לשירותיה מה שכר יש לו לפני ה' יתברך כבר נטל דמים זה לא לה' ישב בתענית אלא סגף עצמו ונפשו באותן הדמים והוא קרוב לקבל פורענות מלקבל שכר כי עשה שם שמים פלסתר וקרדום לאכול בו לחם. אבל ודאי מי שנותן שכר למלמד ללמד מה שהם צריכים ומלמדו יש לו שכר גדול בכך והמלמד עצמו פעמים יש לו שכר פעמים אין לו שכר, וכן מי שמאכיל עני או חכם לברכו יש לו שכר על כך ויש לו הנאה בכך כברכת אותו עני או אותו חכם. וכן המסעד מקיימי מצוות כדי שיוכלו לקיים יש לו שכר על כך ולהם, וביותר מי שעוזר עסוקים בתורה ובמצוות להפנות לבותם לעסוק בה יש לו שכר, והשכר שיש לו על פעולתו הוא. ומי שמשיא עצמו לקנות שכר חבירו בדמים או במתנה לבוז הוא ולעג וכל הון יקר וחמודות אין אדם קונה בו שכר חבירו. וכן כתוב אם יתן איש כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו. ואמרו חכמים מאי בוז יבוזו לו אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה ולא כיוחנן דבי נשיאה אלא כהלל ושבנא. דכי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחי הוון מר עבד פרקמטיא ומר עסק בתורה אמר ליה פלוג דאיפלוג יצאת בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו עכ"ל. וכל דבריו דברי קבלה הן, ואין להוסיף ולא לגרוע".

הרי לן דברים חדים ונחרצים דאין אדם יכול לא ליתן ולא למכור ולא לשתף את זולתו בשכר מצותיו ותורתו. צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה. אלא שזבולון נוטל "שכר פעולתו".

יששכר וזבולון

והנה לא ביאר לנו הגאון את עיקר שיטתו וביאורו בדברי חז"ל שחילקו בין שמעון אחי עזריה ור' יוחנן דבי נשיאה להלל ושבנא דבאלו דרשו לשבח ובאלו לגנאי, וברור שאין כונתו לחלק בין להבא ולשעבר, דבתחילת השאלה מדובר להדיא בין על לשעבר ובין על להבא כמבואר שם ובשניהם כתב דלבוז יהיה, וא"כ מה ענין שותפות יששכר וזבולון לשיטתו.

ונראה ברור דיסוד שיטתו לחלק בין זכות המצוה של תומך בתורה ובמצות ובין ענין הקנין והמתנה, וזה שכתב דמי שעוזר עוסקין בתורה ובמצוות שיש לו שכר "והשכר שיש לו על פעולתו הוא" לבין מי שמדמה בנפשו "לקנות שכר חבירו בדמים או במתנה, לבוז הוא". וצ"ל לשיטתו דאין בזה שותפות והסכם כדרך הקנינים והתנאים שבין אדם לחבירו כלל, ואף אם היה לפניו הגירסא שמצינו בתנחומא שזבולון ויששכר עשו שותפות צ"ל שפירש את דברי חז"ל למציאות של שותפות ולא לתוקף ההסכם בשותפות, וכל שכרו של זבולון אינו אלא במה שעזר ליששכר לעסוק בתורה וקיבל שכר על פעולתו.

ושיטתו מבוארת דאין כאן גדר תנאי ושותפות כלל אלא סגולה שביסוד מצות הצדקה שהמסייע לחבירו שיוכל להפנות לבבו לתורה ולמצוה גדול שכרו, וכעין שאמרו חז"ל במשנה מכות (ה' ע"ב) דהנטפל לעושי מצוה מקבל שכר כעושה מצוה, אבל אין בזה שמוץ של קנין והסכם שבין אדם לחבירו. וכבר הבאתי לעיל (אות א') שכך משמע מדברי הטור כמבואר.

אמנם לכאורה צ"ע לשיטת מהר"ם אלשקר בשם רה"ג שכתב דאין האדם יכול ליתן לאחרים את זכות מצוותיו, א"כ מה זה שנהגו ללמוד תורה לע"נ המתים ואומרים תהלים לרפואת החולה, הרי כתב הרמב"ם (פי"א הי"ב מעבו"ז) דענין אמירת פרקי תהלים אינו תפילה בעצם אלא "שתגן עליו זכות קריאתו" עי"ש. ומה זה מהני לאחרים, וכמה רחוק לומר דלשיטת רב האי ור"מ אלשקאר כ"ז הבל הוא. ולכאורה צ"ל לשיטתם דכאשר אדם עושה מצוה ולומד תורה קרובה תפילתו להתקבל וזה ענין ת"ת לעילוי נשמה ולרפואת החולה, ובזכות קריאת פרקי תהלים וכדו' מתקבלת תפילתו בעד החולה או נשמת המת. ובאמת כבר נתקשה בספר הרוקח (סימן רי"ז) מה מהני מצות החי לתיקון נשמת המת ונדחק בזה מאד. וע"ע בספר חסידים (אות תר"ה

יששכר וזבולון

ותשע"א) ובתשובת רב האי גאון באורחות חיים (הל' יוה"כ סי' ל"ד), ודו"ק בזה היטב ועדיין צ"ע.

אמנם בתשובת אבקת רוכל למרן הבית יוסף (סי' ב') מבואר לכאורה דכל ענין יששכר וזבולון אינו אלא בהתניה עם היששכר, שמפרנסו כדי שיעסוק בתורה והוא רוצה ליטול שכר בתורתו ואינו נותן לו אא"כ יעסוק בתורה ולכן עדיף מהמפרנס חבירו סתם וחבירו עוסק בתורה ע"י הפרנסה שממציא לו, וכתב שם דמותר לת"ח ליטול אפי' יותר מכדי פרנסתו מחבירו בתנאי זה אף שאין ראוי לעשות כן ללא תנאי זה. ומבואר מדבריו דיש תוקף להסכם זה והם חולקים בשכר תורתו של היששכר, וכשזה עוסק בפרקמטיא וזה עוסק בתורה הרי זה כאילו היששכר עוסק בתורה רק חצי היום והזבולון למד חצי היום, ומבואר להדיא ששכרו של הזבולון בתורתו של היששכר הוא, ולא על "פעולתו הוא" כמ"ש מהר"ם אלשקר.

ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ד סי' ל"ז) האריך מאד בסוגיא זו של יששכר וזבולון, ופילס נתיבות בהלכה זו, וקבע נחרצות דענין זה אינו קשור כלל למצות הצדקה אלא הלכה מסוימת היא במצות ת"ת והוי ענין שותפות ממש ודינו ככל דיני השותפות שבממון. ומכח דרכו זה חידש דאין מצות קדימה בהסכם זה ומותר לו לאדם לעשות הסכם זה עם כל יששכר שירצה ואין לבא עליו בטענה מצד דיני קדימה המבוארים בהלכות צדקה כגון הא דעניי עירך קודמין, וכמו שזכותו לעשות הסכם ממוני עם כל שותף שירצה. ועוד חידש שם דאין תוקף להסכם זה אלא כאשר הם חולקים חלק שוה בשוה גם בשכר התורה דיששכר וגם בריוח הממון של הזבולון ואין הזבולון יכול לתת ליששכר סכום קצוב כדי לחלוק בשכר תורתו. ועוד חידש לפי דרכו דאין להוציא כספי מעשר על הסכם יששכר וזבולון, עי"ש באות ד', י"ד וי"ט.

וגם בדברי הבית יוסף בתשובה הנ"ל משמע דצריך דוקא חלוקה שוה ורק תמורת מחצית הרווח זוכה זבולון בחלק תורתו של יששכר כמבואר שם. [ועי"ש שדייק מרש"י דלגבי ר' יוחנן דבי נשיאה כתב שהנשיא היה מפרנסו ומשמע דהיה נותן לו לפי צרכיו, ופשוט שהנשיא לא נתן מחצית מכל רווחי עסקיו, אך לגבי שמעון אחי עזריה כתב שהיה חולק עמו ומשמע שנתן מחצית רווחיו. ואף שבזבחים כתב שעזריה סיפק צרכי שמעון כונתו דמי שנתן מחצית רווחיו סיפק צרכיו עי"ש. ואני בעניי נראה לי דר"י דבי

יששכר וזבולון

נשיאה ושמעון אחי עזריה גדר אחד ודין אחד הם, ועזריה נתן לשמעון לפי צרכיו ולשון חלוקה אין משמע כלל למחצית דוקא, וצ"ע בדברי מרנא הב"י].

ונראה להוכיח מדברי המאירי כשיטת מהר"ם אלשקר דבסוטה (כ"א ע"א) כתב: "וכלל הדברים, תורה ויראת חטא ערבים זה בזה וכו', וכל שלא למד תורה ומשתדל להיות אחרים לומדים על ידו חולק בשכר ולא עוד אלא שהתורה נקראת על שמו כמו שאמרו בשמעון אחי עזריה שמתוך שהיה אחיו מתפרנס ממנו בשעה שהיה לומד הוזכר אחיו בהלכותיו ונעשה הוא טפל לו וכו', וכל שהוטל עליו לסומכו ולעזרו ולא עשה, אפילו היה חולק לו מנכסיו אחר כן אינו חולק בשכר, דרך הערה אמרו וכו' אם יתן איש כל הון ביתו בוז יבוזו לו". ובכל דבריו לא הזכיר כלל שיש בזה ענין של הסכם ותנאי בשותפות, ומבואר להדיא דאין זה ענין תנאי כלל אלא סגולה מיוחדת של המפרנס ת"ח כדי שיוכל לעסוק בתורה. [אמנם דו"ק בדבריו דכתב שהזבולון "חולק בשכר" ולכאורה שלא כדברי מהר"ם אלשקר דנוטל רק "שכר פעולתו"].

ויש לתמוה שהגרמ"פ לא הביא בתשובתו לא את דברי מהר"ם אלשקר ולא את דברי האבקת רוכל שני גדולי עולם הקדמונים שעסקו בסוגיא זו בהרחבה.

ג

בביאור גדר וענין יששכר וזבולון

ומ"מ מבואר דישי שני דרכי הבנה בכל עיקר גדר זה אם הוי גדר סגולי של מצות צדקה ונטפל לעושי מצוה ומקבל שכר על פעולתו כדברי רב האי גאון ושו"ת מהר"ם אלשקאר, או גדר הסכם ושותפות בעסק התורה. ועדיין צריך ביאור בזה דאם שותפות הוא וכאילו קונה שכר תורתו של חבירו למה מהני רק על להבא ולא על לשעבר, ואם סגולה יש כאן ומקבל שכר על פעולתו למה צריך כלל להתנות עם חבירו וכמבואר בדברי הרמ"א ורבינו ירוחם, והלא כיון שחבירו לומד תורה מכח תמיכתו למה לא יקבל שכר על פעולתו אף ללא הסכמת חבירו כלל, וא"כ עדיין צריך תוספת ביאור בכל עיקר הלכה זו.

ומתחילה הו"א דיסוד גדר זה מדין שכירת פועלים ופסיקה היא, דכיון שכך פסקו ביניהם הו"ל הת"ח כפועל וכיון שלמד ועשה מלאכתו נתחייב הזבולון לחלוק לו חלקו וכיון שהוא משלם ליששכר ממילא יש לו חלק בתורתו דמלאכת הפועל לבעה"ב. אך

יששכר וזבולון

באמת כל זה אינו נראה, דלשון חז"ל והראשונים בכל המקורות הנ"ל דעשו שותפות, ועוד מצינו בזה במדרש וברש"י עה"ת לשון שותפות, כנ"ל. ועוד כתבו דחולקין בשכר התורה וכך נקט גם הרמ"א בלשונו, ולשונו אלה משמען גדר של שותפות וחלוקה ולא גדר פסיקה, וז"פ.

ד

שותפות בעצם הלימוד

והנראה עיקר בגדר זה דיששכר וזבולון, דבאמת נעשה זבולון שותף ליששכר אבל אין השותפות מתייחסת באופן ישיר לשכר התורה ולעוה"ב דפשוט כדברי רב האי גאון דאין שכר התורה נישא בחיקו של אדם אשר ברצותו נותנו לחבירו, אלא שותפים הם בעצם התלמוד, דכיון דיששכר לומד תורה ע"י עזרתו של זבולון הו"ל כאילו זבולון לומד עמו והוא שותף לו בעצם התלמוד. ובדרך זה מובן דאין תוקף לגדר זה אא"כ לולי הזבולון לא היה היששכר יכול לעסוק בתורה כראוי כמבואר במדרש רבה נשא (י"ג י"ז): "שלולי זבולון לא היה היששכר יכול לעסוק בתורה", וכ"כ רש"י ששמעון עסק בתורה על ידי עזריה אחיו כנ"ל. ומטעם זה אין תוקף לתנאי זה על לשעבר כיון דבפועל לא היה זבולון שותף בלימוד זה, אבל על להבא הוי כשותפים כיון שע"י התומך יכול הלומד לעסוק בתורה.

ועיקר מעלת תנאי זה ויתרונו על כל שאר מחזיקי תורה שעל ידו משתעבד הזבולון לספק צרכי יששכר, ויששכר יכול לסמוך על הסכם זה ללמוד במנוחת הנפש, בשקט ובשלחה, ובכך הו"ל כאילו שניהם לומדים ביחד, וזה שכתבו הטור והרמ"א דזבולון נחשב כאילו למד בעצמו כאשר יששכר לומד תורה על ידו. ודו"ק.

ועי"ש באבקת רוכל דמי שפרנסתו מצוייה אסור לו ליטול פרס מזבולון והוי מבזה את התורה, אך מי שאין פרנסתו מצוייה מותר לו ליטול אף יותר מכדי צרכו.

ולפי דרכנו מתיישבים הדברים, דמי שפרנסתו מצוייה אין בו כלל דין יששכר וזבולון שכל ענינו דיששכר לומד ע"י זבולון, אך אין היששכר חייב להצטמצם לכדי חייו אלא כדרכו של עולם, שאוכל ומניח למחרתו וליזמא אחרת, ודו"ק בכ"ז.

יששכר וזבולון

ויסוד הדבר נראה דחפץ הקב"ה לזכות את ישראל, דהלא מצווין אנו להגות בתורה בכל כוחנו, כמ"ש הר"ן בנדרים (דף ח' ע"א), וכך כתוב "והגית בה יומם ולילה" ורצונו ית"ש שלכל אחד מבני ישראל יהיה חלק בתורה כי היא חייכם ואורך ימיכם, וכיון שאין ביד כל אחד להגות בתורה בכל כחו ומאודו כדבעי למיהוי, או משום שאינו יודע ללמוד או משום שטרדותיו מרובים, ומאידך יש מי שרוצה לדבוק בתורה בכל מאודו ואין לו כדי צרכו, ומשו"כ נתן הקב"ה אפשרות לזבולון לזכות בחלקו בתורה ע"י ממונו וליששכר תהיה אפשרות לדבוק בתורה בכל כחו. ונראה דזו הלכה מיוחדת שנתחדשה רק בת"ת ולא במצוה בעלמא, ואף שאמרו חז"ל דהנטפל לעושי מצוה מקבל שכר כעושה מצוה, אין זה כגדר יששכר וזבולון ממש שחולקין בשכר והוי כאילו זבולון עוסק בתורה ממש והיא נקראת על שמו כמבואר במאירי.

אמנם יסוד הדבר הוא דהוי כשותפין בעצם התלמוד ולא בשכר כמבואר, ונחלקו הפוסקים האם זה דוקא ע"י שהתנו על כך מתחילה או אף ללא תנאי כלל וכמבואר בדברי המאירי ומהר"ם אלשקר, אך לכו"ע אין כאן מכירה של שכר עוה"ב שאין ביד האדם כלל ליתן או למכור ואם יתן בו כל הון ביתו בוז יבוזו לו.

וממוצא דברינו נראה דאכן מותר להוציא כסף מעשר לצורך הסכם יששכר וזבולון, וכך נראה למעשה.

ה

האם נגרע משכרו של היששכר

והנה נחלקו האחרונים אם חלקו של היששכר מתמעט ע"י תנאי זה או שמא הזבולון זוכה ללא שיגרע חלקו של היששכר, האור החיים (פ' תשא ל' י"ג) כתב דאין חלקו של יששכר מתמעט כלל, וכ"כ הגאון ההפלאה (פתיחה למס' כתובות אות מ"ג). [ובדרך דרש כתב לפרש מה שאחז"ל "שלי שלך שלי עם הארץ" דאם הזבולון חושב דכשם שהוא נותן לת"ח את שלו ונכסיו וממעט נכסיו כך "שלי שלי" וחלקו של ת"ח מתמעט כנגדו הרי זה ע"ה], והמשיל משל לנר שמדליקין ממנו נר נוסף דאין אורו של הראשון מתמעט. ומאידך, במשך חכמה בפרשת ויחי (מ"ט ט"ו) נקט דחלקו של היששכר מתמעט ופירש הכתוב "ויהי למס עובד" דיששכר משלם מס לזבולון מתורתו, עי"ש.

יששכר וזבולון

ובאגרות משה (שם) כתב בתוקף דכיון דשותפין הם ודאי חלקו של יששכר מתמעט כדין כל שותפות ודחה המשל של הנר [אך לא הביא בזה את דברי הגדולים הנ"ל], ולשיטתו אזיל דנקט דהלכה זו יסודה בדיני שותפות בשכר התורה, אך לדרכנו נראה דיש סברא גדולה שאין חלקו של יששכר מתמעט כלל דכי משום שזבולון פרנסו יגרע שכר תורתו ומצותיו, ומה לן כיצד מתפרנס יששכר זה אם זה מן השמים או מצא מציאה ברה"ר או שנהנה מפרקמטיא של זבולון למה יגרע חלקו ושכרו. הגע בעצמך מי שנחל ירושה גדולה והוא לומד מתוך העושר יזכה בכל שכרו ומי שלומד מתוך הדחק וזבולון מפרנסו לא יטול אלא מחצית שכר ונמצא שורת הדין לוקה. אלא פשוט דכיון שאין מכירה ומתנה נתפסים כלל בשכר התורה ובחיי עוה"ב, מסתבר דזבולון נוטל חלקו והוי כמשתתף בלימוד ע"י ממונו ואין יששכר מפסיד כלל.

כללו של דבר יש בענין זה ג' דרכי הבנה:

א. לדעת הב"י באבק"ר והאגר"מ זבולון נוטל מחצית ויששכר מחצית. ב. לדעת אוה"ח והפלאה יששכר נוטל כל שכרו וזבולון נוטל מחצית. ג. לדרכנו נוטל כל אחד מהם כל שכר התלמוד, יששכר משום שלמד תורה ולמה יגרע חלקו, וזבולון משום שגם הוא נחשב כאילו למד בעצמו כמבואר.

אמנם האוה"ח סתר דבריו בזה בספרו חפץ ה' (ברכות דף ח' ע"א), שם כתב לפרש מה שאמרו: "גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים" דגדול מי שעוסק בתורה ואינו נצרך לעזרת אחרים דאז נוצר תאנה יאכל פריה בעצמו ואינו חולק עם אחרים, אבל אם נזקק לעזרת אחרים חולק עמהם בשכרו עי"ש, הרי דנקט דיששכר חולק את שכרו עם זבולון.

ובאמרי בינה (סוף ח"א שו"ת סי' י"ג) האריך לכתוב שיש שני מיני שכר ועונש, גמולי וטבעי, והשכר הטבעי לא שייך להעבירו לזולתו ובזה איירי רב האי גאון ואילו הרמ"א מיירי בשכר הגמולי, עי"ש. ובמק"א הארכתי במה שיש לדון בדבריו.

אך האמת אגיד ולא אכחד, דלענ"ד אין לדון כלל בשאלה זו, "והכל לפי רוב המעשה" אמרו חז"ל, ורק אל דעות גומל טוב לשומרי מצותיו באופן הראוי וההגון שהוא למעלה מהשגתנו ויש שעושה מצוה ומקבל מעט שכר ויש מי שלא עשאה כלל ומקבל רב שכר כגון בנאנס ולא עשאה, ויש שעשאה ואינו מקבל שכר כלל כגון בתוהה

יששכר וזבולון

על הראשונות, ואין בכלל אלא מה שבפרט, ולא כל אנפין שוין דלפעמים היששכר מתעצל בתלמודו ולומד שלא לשמה והזבולון מפריש מכספו במסירות נפש וגדול שכרו משכר היששכר ויש להיפך. כללו של דבר הכל לפי רוב המעשה כמבואר.

ו

הסכם לחלוקה במצוות

והנה יש לעיין בכל גדר שותפות זו אם היא נוהגת רק בתורה או שמא אף בשאר מצוות, וכבר כתבתי דלכאורה נראה דאין זה אלא הלכה מחודשת במצות ת"ת, אך ראיתי בשו"ת מהר"ם אלשקר ובטוב טעם ודעת הנ"ל שהכלילו בדבריהם תורה ומצוות כל אחד בסגנונו, ואין נראה שחילקו ביניהם, וגם מלשון השלטי גבורים בב"ק (ל"ב ע"ב מדפי הרי"ף) משמע שדין אחד לתורה ולמצוה, עיי"ש. אך בשו"ת משיב דבר (ח"ג סי' י"ד) כתב כדברינו דאין גדר יששכר וזבולון אלא בתורה ולא בשאר מצוות, אלא שבכל המצוות יש ענין כללי של הנטפל לעושי מצוה כמבואר.

ובכמה ספרים מובא מעשה שהיה אצל רבינו המהרש"א בשנים ששיתפו ביניהם כל המצוות ומעשים טובים שיעשו, ולאחר שמת א' חזר בו חבירו והמהרש"א הסיק שאינו יכול לחזור בו, ובמחנה חיים (חו"מ ח"ב סי' כ') כתב דאין לסמוך על סיפורי מעשיות, אך בספר מעבר יבוק ובשם הגדולים להחיד"א (אות א' ערך קצ"ט הראב"ן) הובא ששני חכמי קדם ר' יחיאל אבי הרא"ש ור' שלמה הכהן עשו שותפות לחלק ביניהם כל שכר מצותיהם, ומת ר' יחיאל, ור' שלמה כשעבר על פניו הזכיר לו את התחייבותו וכל הקהל ראו איך שר' יחיאל צחק ויהי לפלא, ובתשובת מהרש"ם (ח"ג סי' קנ"א) כתב ששמע מהגר"ש קלוגר שר' יחיאל צחק עליו כי לאחר מותו ראה שאין ממש בהסכם זה, עיי"ש.

אך באמת אין כל זה ענין כלל לכל סוגיתנו דשם לא היה יששכר וזבולון, אלא שני יששכר דשניהם חכמים ונבונים היו ולא אחד פרנס חבירו אלא עשו שותפות לחלק ביניהם שכר מצותיהם, וזה בודאי אין לו יסוד בהלכה ואינו דומה כלל לכל סוגית יששכר וזבולון.

אמנם באמת מצינו במקורות שונים שהיו בין הצדיקים בימי קדם שהתאחדו והתקשרו באגודה אחת וחילקו ביניהם תורתם ומצותיהם וכך העיד החיד"א שחכמי

יששכר וזבולון

ירושלים התקשרו ביניהם ושמו לראשם את המהרי"ט אלגאזי, וכך מובא בספרים שונים על צדיקים מסוימים, וכנראה שגם לזה יש ענין בפנימיות התורה אך לכאורה אין לזה גדר עפ"י הלכה.

ז

מכירת עבירות

והנה איקלע לידן מקרה שבו היה צורך לגייס סכום עצום לצורך פקו"נ, ובאו שליחים של איש עלום שם שהציע ליתן סכום גדול מאוד בתמורה לכך שמאן דהוא יקנה את העבירות שלו ועונשם, והתחבטו הגדולים בהתיחסותם להצעה משונה זו.

אמנם כבר היה לעולמים ומעשה כעין זה כבר נדון בכמה מספרי האחרונים. עיין שו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' קנ"א), שו"ת מחנה חיים (חו"מ ח"ב סי' כ'), שו"ת אבן יקרה (ח"ג סי' נ"ב), ושו"ת חבלים בנעימים (ח"ג חו"מ סימן צ"ח) לגבי איש קשה יום ואביון שהסכים לקנות מרשע אחד את חטאיו, וכשבא לספר לאשתו בשמחה שמעתה לא יחסר להם דבר בבית, התנגדה היא בכל תוקף להסכם זה.

וכל גדולים אלו כתבו לדחות קנין זה מכל וכל. ובאמת פשוט כשמש בצהרים דכל ענין זה דברים בטלים והבלי הבלים, דמלבד מה דפשיטא דאף בתורה ובמצוות אי אפשר למכור לשעבר אלא מכאן ולהבא כנ"ל, ביותר פשוט דא"א כלל לעשות שותפות בעבירות, דאם חידשה תורה גדר זה במצוות מחסדי הקב"ה עלינו, מהי"ת לחדש זאת בחטא ומה סברא יש לנקות את החוטא מחטאו ע"י תשלום כופר, והלא לא תקחו כופר לנפש רוצח, וגם אין שום סברא בעולם להעמיס על הלוקח פשעי זולתו.

ומ"מ הגדולים הנ"ל כתבו לגנות באופן מוחלט גם את המוכר וגם את הלוקח על מעשיהם המגונים, עי"ש בדבריהם.

והנה ראיתי בספרים הנ"ל שדנו להוכיח מכמה מקורות דיכול אדם לקבל על עצמו עונש זולתו:

א. מרבקה שאמרה ליעקב "עלי קללתך בני" (בראשית כ"ז י"ג), הרי שקיבלה על עצמה עונש הראוי ליעקב. אמנם באונקלוס שם פירש בד"א, דרבקה גילתה ליעקב

יששכר וזבולון

בנבואה שלא יבוא עליו כל קללה, ואף לפי פשוטו של מקרא נראה דכונת רבקה דאין הקללה ראויה לחול על יעקב כי אם עליה כיון שהיא ציוותה עליו מעשה זה, ומלבד כ"ז נלענ"ד דאין לדמות קללה לעונש על חטא.

ב. דברי משה רבינו ע"ה להקב"ה: "מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות ל"ב ל"ב). אך באמת לא קיבל הקב"ה בקשתו אלא אמר לו הקב"ה "מי אשר חטא לי אמחנו מספרי" (שם פסוק ל"ג), ובאמת אין לדמות כלל וכלל את בקשתו ותפלתו של משה רבינו ע"ה לפני הקב"ה לרחם על עמו ישראל לגדרי שכר ועונש הכלליים, ומטעם זה אין להוכיח ג"כ ממה דמבואר בשבת (פ"ט ע"ב) דיצחק אבינו יאמר לעתיד לבא להקב"ה על פשעי ישראל "פלגא עלי ופלגא עליך", דאבות העולם רועי ישראל התנפלו בתפלתם לפני הקב"ה כבן המתחטא לפני אביו לעורר רחמי שמים ומרוב דבקותם וקרבתם אל הקב"ה קיבל בקשתם ועשה רצונם לפני משורת הדין והסברא, ואין לדון מזה כלל על גדרים כלליים של שכר ועונש וזה ברור ופשוט לענ"ד.

אמנם מצינו עוד בקידושין (ל"א ע"ב) די"ב חודש לאחר מות אביו ואמו אומר הריני כפרת משכבן, הרי דיכול אדם לקבל על עצמו עונשי זולתו ולכפר עליהם, וכן מצינו במשנה נגעים (פ"ב מ"א): "ר' ישמעאל אומר בני ישראל אני כפרתן" הרי דיכול להעמיד עצמו לכפרת זולתו, וכע"ז בירושלמי עבו"ז (פ"ד הי"א, דף ל' ע"ב) "ר' אבין בשם שמואל אני כפרת ר"ש". אך מדברי הרמב"ם בפיה"מ בנגעים שם משמע קצת שאין זה אלא ביטוי לאהבתם של בני ישראל, עי"ש הי"טב. ובאמת כך נראה פשוט דאין בכל זה אלא ביטוי לאהבה ולכבוד ולא לכפרה ממש. (וע"ע סוכה כ' ע"א, יומא כ"ג ע"א, יבמות ע' ע"א, בתשב"ץ סימן קכ"ב ובספר חסידים אות תרי"א).

והנה נתקשיתי לפי המבואר דאין אדם יכול לקיים מצוות על מנת שזכות המצוה יזקף לזולתו וכמבואר בשו"ת מהר"ם אלשקר, א"כ מה פשר המנהג שלומדים משניות ואומרים קדיש לטובת נשמות המתים, ומה בין החיים והמתים לענין זה, וכבר דנתי בזה לעיל אות ג'.

וחידוש ראיתי בדברי רבינו בחיי סוף פרשת שופטים שכתב: "כפר לעמך. דרשו בפסיקתא אלו החיים שמתכפרין בממונם. אשר פדית אלו המתים שמתכפרין בממון החיים. ולמדנו מזה שההקדשות שנוהגין החיים להקדישם בעד המתים שיש להם תועלת למתים וכל שכן אם הבן מקדיש בעד אביו שהוא זכות לאביו בהיות אוכל הבן

יששכר וזבולון

פירותיו והוא הדין לאומר בשבילו קדיש או שום ברכה בבית הכנסת בצבור". והדברים חידוש.

ה

האם יש להמנע מהסכם יששכר וזבולון

במה ששאל לדעתי האם יש הצדקה לרתיעת האברכים מלחתום על הסכם יששכר וזבולון. כי מע"כ כראש כולל ביקש מן האברכים להסכים לחתום עם בעלי בתים החפצים לזכות בדרך זו בזכות התורה, אך האברכים השתמטו אחד אחד מלהיכנס לעול, ונפשו בשאלתו האם יש אכן צדק בסירובם.

הנה כבר כתב בזה בספר פלא יועץ, ומשום יקרת דבריו הנני מעתיק לשונו.

"והנה הת"ח שיש לו אפי' מועט משלו ראוי לו להיות מצטמק ויפה לו ולא יתרצה ליטול פרס ולמכור חלק מתורתו כי כל חפצים לא ישוו בה. ועיין בזוה"ק פ' חיי שרה בעובדא דר' יוסי בן פזי שהחזיר הפז להעשיר באומרו כי דברי תורה נחמדים מזהב ומפז, ובודאי שאם יגרע החצי מחלקו לעוה"ב וינתן להעשיר נמצא שהת"ח עושה חליפין רעים כי יפה שעה א' של קורות רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז ואם נאמר שאין נגרע ודומה למדליק נר מנר הדבר קשה שאם כן יהיה שוה הלומד תורה מתוך הדחק ללומד מתוך הרוחה והלב מהסס. ומה גם בהגלות דברי הזוה"ק פ' חיי שרה וגם שכתבו הפוסקים שהלומד על פרס אינו מקיים מצות והגית ע"ש באופן שלפי הנראה אם ימצא הת"ח מי שירצה ליתן לו בתורת דורון ובתורת צדקה ה"ז יטול אמנם ע"מ לחלק חלק כחלק כיששכר וזבולון או ע"מ שימכור לו רובי תורתו לא יאבה ולא יקבל שהוא כנותן זהב ומרגליות על עופרת ועפרות".

הרי לן דאף שהפליג מאד בתחילת דבריו בשבח עצה זו של יששכר וזבולון מצד הזבולון וכתב דראוי לו לכל מי שבירכו ה' בעושר לרדוף אחרי עצה זו ולהחזיק בה בכל עוז, הרחיקה בזרוע מצד היששכר עד שתמה איך ימכור כליל תפארת בניזיד עדשים ויקח מקח רע לעצמו. ואף אם נאמר דאין היששכר מפסיד כלל וכמשל הנר הדולק הלב מהסס דא"כ ישתווה העוסק בתורה מתוך הדחק לעוסק בתורה מתוך העושר והכבוד וזה לא מסתבר.

יששכר וזבולון

ומי אנכי הקטן והדל לחלוק על עמוד המוסר בעל הפלא יועץ. אך כבר הארכת בזה (לעיל) והבאתי את דבריהם של גדולי עולם בעל אור החיים ובעל ההפלאה שאכן כתבו דאף שהזבולון מרויח אין היששכר יוצא נפסד כלל וכלל, ומשל הנר כתבו בעל ההפלאה. ומה שתמה עליו בפלא יועץ דאטו קבלת השכר משתוה בין העמל בתורה מתוך הדחק ללומד מתוך הרחבה לא הבנתי, דהבוחן כליות ולב בוחן ובודק בגנוזי נסתרות בכל הנסיונות והקשיים של כל אחד ואחד ולפום צערא אגרא וככל שמתגבר האדם על קשיים ועומד בנסיונות נאמן בעל הגמול לגמול לו כפרי מעלליו אך אין זה כלל משום שמחלקו ינתן לזבולון. ולכאורה הדברים פשוטים וברורים.

ובעיקר הדבר כבר ביארתי שם די שתי דרכים בכל עיקר הלכתא דא. יש אומרים דכל ענין יששכר וזבולון אינו אלא שכר החזקת התורה וכל הנותן ממונו כדי להחזיק תורה בכלל זבולון הוא ואין בזה שום גדר קנין ותנאי, וזה שיטת רב האי גאון שהביא מהר"ם אלשקר (בשו"ת סימן ק"א), ולעומתו מבואר ברמ"א (בסימן רמ"ו ס"א) דיכול אדם להתנות עם חברו ע"מ לחלוק עמו בשכר, הרי דלשיטתו מדובר בתנאי והסכם.

והנה בשו"ע שם כתב: "ומי שאי אפשר לו ללמוד יספיק לאחרים הלומדים". והרמ"א הוסיף על דבריו: "ותחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו". ודברי המחבר מושתתים על דברי הטור שכתב שם: "ומי שאי אפשר לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני טרדת הזמן, יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו הוא לומד בעצמו כמו שדרשו חכמים בפסוק שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך".

הרי לן מדברי הטור, דכל תומכי תורה ומחזקיה זבולונים הם ושכר יששכר בידם אף שלא עשו שום תנאי והסכם ביניהם.

ולפי שיטה זו פשיטא שאין חלקו של יששכר נגרע ע"י שכרו של זבולון, אך כבר כתבתי את הנלענ"ד דלכו"ע אין יששכר מפסיד כלל, דאין כאן שותפות בשכר עולם הבא, אלא שותפים הם בתלמודה של תורה וכאילו הם לומדים זה עם זה, דהתומך תורה ומאפשר לאחרים ללמוד נחשב כמלמד תורה, וכי הלמד תורה מפי רבו או שנים הלומדים בחברותא מפרישים שכר זה לזה, אלא פשיטא שהקב"ה משלם שכר לכל אחד ואחד וכך גם ביששכר וזבולון.

יששכר וזבולון

ונראה להוסיף בזה דעיקר מעלתו של הזבולון הוא במה שהוא מקבל על עצמו אחריות לפרנסתו של יששכר ולא יוצא יד"ח בנתינה בעלמא, אלא שותף הוא ונושא בעול עם חבירו היששכר, ומשו"כ שותפים הם בתלמוד תורה ובדין הוא שיטול שכרו.

ולפי"ז נראה לענ"ד דאין כל זלזול מצד היששכר כאשר הוא מתקשר עם זבולון ואדרבה זכות הוא גם ליששכר המזכה את הזבולון להשתתף עמו בתורה ובשכרה, וכך עשו שמעון אחי עזריה ורבי יוחנן ורבים מגדולי עולם לדורותיהם, וכי נאמר שלא נהגו כהוגן. וגם רחוק הוא לומר דזבולון ירדוף וישתדל בכל עוז להחזיק במצוה זו אך יששכר יברח ממנו כמפני האש, וזה תרתי דסתרי. אלא נראה היפך הדברים. יש לו לאדם להשתדל להתרחק מקבלת מתנה דשונא מתנות יחיה, אך מי שפרנסתו דחוקה ואין בידו ללמוד בשלוח ונחת משום טרדת הפרנסה, אף לכתחלה יש לו להתקשר בהסכם יששכר וזבולון ואין בזה שום זלזול כלל, וזכות ביד היששכר שהוא מזכה את הזבולון עמו.

ועיין עוד בספר כתר ראש (אות ס"ד) מה שהביא מהגר"ח מוואלוזין דכיון דכל עיקר דין יששכר וזבולון אינו אלא כאשר ללא תמיכת הזבולון לא יוכל היששכר ללמוד כל צרכו, כיצד ימנע מעצה זו ויבטל מתלמודו, עי"ש.

משם רועה אבן ישראל

משם רועה אבן ישראל

"ויחל יעקב לצוות את בניו ויאסוף רגליו אל המטה, ויגוע ויאסף אל עמיו" (בראשית מ"ט ל"ג).

"אמר רבי יוחנן יעקב אבינו לא מת, א"ל וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא, א"ל מקרא אני דורש "ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים", מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים" (תענית ה' ע"ב). ופירש רש"י שם "ודחנטו חנטייא, נדמה להם שמת אבל חי היה".

דברי רבי יוחנן נעלמים ונשגבים, ספדנייא ספדו וחנטייא חנטו וקבריא קברו, כסבורים היו שמת, אך לא היא, יעקב אבינו חי וקיים. אמנם אפשר להספיד את החי, אך איך אפשר לחנוט את החי ולקוברו? ובמהרש"א שם פירש, דאמנם יעקב אבינו מת מיתת הגוף אבל לא מיתת הנפש, נפשו של יעקב חיה וקיימת, עדיין חי הוא חיי הנפש, חיי הנצח, בנפשו של יעקב לא נאמרה מיתה, יעקב אבינו ע"ה זכה שתהיה מטתו שלמה, כל י"ב בניו כולם זרע ברך ה' הולכים בדרכו דרך ה' ומפיצים את אורו הגדול, הולכים הם במסילה העולה בית א-ל, ועל זה אמרו "יעקב אבינו לא מת". [ועיין ב"ב קט"ז ע"א "דוד שהניח בן כמותו נאמר בו שכיבה, יואב שלא הניח בן כמותו נאמר בו מיתה, ועיין עוד רש"י (בראשית י"ח י"ט)].

"מידי אביר יעקב משם רועה אבן ישראל" [בראשית מ"ט כ"ד] ופרש"י "משם רועה אבן ישראל אבן נוטריקון, אב ובן אבהן ובנן יעקב ובניו".

משם רועה אבן ישראל, שלשלת הדורות כולם מאב לבנו "מידי אביר יעקב", בזכות יעקב אבינו שהיתה מטתו שלמה הוא הנותן שלא תינתק שלשלת הזהב גם מבניו ובני בניו.

משם רועה אבן ישראל

והנה יעקב אבינו טרם הסתלקותו מהעולם מכנס את בניו ומקבצם כולם יחד. "ויקרא יעקב לבניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים". ואמרו חז"ל:

"ביקש יעקב אבינו לגלות קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק אבי שיצא ממנו עשיו, אמרו לו בניו, 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד', כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב ואמר: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'" (פסחים נ"ו ע"א).

יעקב אבינו כשרואה שנסתלקה ממנו שכינה חושד בבניו שבטי יה שמא יש בליבם על הקב"ה שמא אין אמונתם שלמה, ושומה עלינו להבין מדוע יעקב אבינו חושדם דוקא בפגם חמור זה, פגם של עבודה זרה, שאין אמונתם שלמה, הלא דבר הוא?

וביאור הדברים נראה ע"פ מה דאיתא בזוהר [סוף פרשת בהר] דאדם הראשון פגם בחטאו (באופן מן האופנים לפי מדרגתו הנשגבה) בג' עבירות חמורות שבתורה, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, וכעין זה אמרו בסנהדרין ל"ח ע"ב: אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה, ועוד אמרו שם מושך בערלתו היה. ובמדרש תנחומא פר' מסעי אות י"א איתא דאדה"ר ע"י שהביא מיתה לעולם היה צריך למות מיד, אלא שהקב"ה חס עליו ודנו כדין רוצח בשגגה שחייב גלות, ולכן גרשו מגן עדן, הרי שאדם הראשון פגם בג' עבירות החמורות שבתורה שדינם יהרוג ואל יעבור (והדברים נעלמים ונסתרים ואין לנו עסק בנסתרות, ועיין מש"כ ברבינו חננאל בסנהדרין שם), ועל האבות הקדושים הוטל לתקן ג' פגמים אלו.

ובזוהר הקדוש מבואר שם דדרך תיקונם של אברהם ויצחק היה כדרך צורפי הזהב, המבדילים ומפרישים מתוך הזהב כל סיג וכל פסולת, עד אשר נשאר זהב טהור מזוקק שבעתיים.

משם רועה אבן ישראל

אברהם אבינו היה עליו לתקן את הפגם דגילוי עריות, על כן הופרש והובדל מזרע אברהם ישמעאל שהיה שטוף בזימה, עד אשר נשאר יצחק לבדו טהור כזהב המזוקק.

יצחק אבינו הוטל עליו לתקן את הפגם דשפיכות דמים על כן הובדל עשיו מזרעו שהיה רוצח ושופך דמים "איש ציד איש שדה", ובכך תיקן עון שפיכות דמים.

על כן חרד יעקב אבינו חרדה גדולה כשראה שנסתלקה ממנו שכינה, שמא חס ושלום יש במטתו פסול, שמא מי מבניו אין אמונתו שלמה ויהיה עליו להבדילו ולהפרישו מכרם ה' צבאות לתקן פגם עבודה זרה, היחידה מג' עבירות שעדיין לא באה על תיקונה ע"י אבותיו הגדולים, ובלב כבד שאל הוא את בניו שמא יש בלבכם על הקב"ה, ענו לו בניו ואמרו "שמע ישראל ה"א ה' אחד", כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, כולנו שלמים באמונתנו, אל לך לחשוש, לא נמצא פסול בזרעך, מיד "ותחי רוח יעקב אביהם", ואמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

והדברים מפורשים בתרגום ירושלמי (בראשית מ"ט א):

"וקרא אבונן יעקב לבנוי ואמר להון, אתכנשו ואתני לכון קיצא גניזא... סברין דהוא גלי להון סדרי ברכתא ונחמא ואתכסי מיניה, ענא אבוהון יעקב ואמר להון: אברהם אבוי דאבא קם מיניה פיסול ישמעאל וכל בני קטורה, ויצחק אבא קם מיניה פיסול עשיו אחי, ואנא דחיל דלא יהא ביניכון גבר ליבה פליג על אחוי למיזל למפלח קדם טעוון אחרנין. ענין תרי עשרתי שבטוי דיעקב כולהון כחדא ואמריין: שמע מינן ישראל אבונן ה' אלוקינו ה' אחד. ענא יעקב אבונן ואמר: יהא שמיא רבא מברך לעלמי עלמיין".

ולבי אומר לי, דהטעם שזכה יעקב אבינו לתקן את הפגם החמור דע"ז בלי שהוצרך להפריש ולהבדיל אי מי מזרעו, וזכה למה שלא זכו אבותיו,

משם רועה אבן ישראל

ע"פ המבואר בזוהר (ח"א קמ"ו ע"ב) "על שלשה דברים העולם עומד, התורה - דא יעקב, העבודה - דא יצחק, גמ"ח דא - אברהם", אברהם אבינו עמוד החסד, יצחק אבינו עמוד העבודה, ויעקב אבינו עמוד התורה איש תם יושב אהלים (ועיין ברכות נ"ח ע"א "תפארת זה מתן תורה"), כשבאים לתקן בכח התורה אין צורך להפריש ולהבדיל את הסיגים מהזהב, סגולת התורה הקדושה, סגולה נפלאה היא, שהמאור שבה מחזירן למוטב, הסיג והפסולת עצמן נהפכו לזהב בכבשונה של קדושת התורה, ועל כן זכה יעקב אבינו תפארת התורה שתהא מיטתו שלמה איש מזרעו לא נפקד, "משם רועה אבן ישראל, מידי אביר יעקב".

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

